

K hnízdnímu výskytu strakapouda prostředního (*Dendrocopos medius*) v okolí Týniště nad Orlicí

Several comments on the occurrence of the Middle Spotted Woodpecker (*Dendrocopos medius*) in the vicinity of Týniště nad Orlicí

Jiří Hlaváček

Okružní 960, 517 21 Týniště nad Orlicí

Úvod

Strakapoud prostřední je druhem s evropským typem rozšíření, který chybí na britských ostrovech a téměř celé Skandinávii. Areál výskytu dále zasahuje přes Malou Asii po Kavkaz a severní Irák a Irán. V Česku je to pták stálý obývajících převážně listnaté, případně smíšené lesy. Nejčastěji to jsou lužní lesy s dubem řidčeji i velké parky (ŠTASTNÝ et al. 1987).

Na území našeho státu je strakapoud prostřední druhem s ostrůvkovitým výskytem s nárůstem početnosti směrem k východu. Ve východních a severovýchodních Čechách je považován za téměř chybějícího (HUDEC 1983, ŠTASTNÝ et al. 1997). Ani Musílek a Ladislav Štancl ho ve svých dílech Ptactvo Pardubicka resp. Ptactvo Pardubicka II - Bohdanečsko za hnízdící druh nepovažují (MUSÍLEK 1946, ŠTANCL et al. 1987).

V letech prvního mapování hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR (1973-77) byl strakapoud prostřední v širším okolí Týniště nad Orlicí zjištěn nedaleko Nové Vsi v místě zvaném „Hřívá“ a v rezervaci Buky (HORÁČEK in verb.), v zámeckém parku v Častolovicích (BĚLKA in verb.), v Rychnově nad Kněžnou (ŠTĚPÁN in lit.) a na Choceňsku, kde bohužel neznám přesnou lokalizaci hnízdiště.

Při druhém celostátním mapování (1985-89) byl druh zaznamenán pouze v zámeckém parku v Častolovicích (BĚLKA in verb.).

Popis území

Zájmové území se nalézá v nejzápadnější části Podorlicka v Třebechovické tabuli na pravém břehu spojené Orlice. Lokalita je situována do vlhkého okraje týnišťských Borů v nadmořské výšce 250 m. Vymezena je říční nivou spojené Orlice, přechodem do jehličnatých monokultur týnišťského Boru, obcemi Týniště nad Orlicí (RK) a Třebechovice pod Orebem (HK). Celková rozloha zalesněné plochy je přibližně 9 km².

Vlhký okraj Borů leží na nepropustné vrstvě slínů, je proto vhodný k zakládání rybníků, které tu vznikaly od konce 15. a začátku 16. století. Při výstavbě rybníků bylo zbudováno množství podélných i příčných hrází. Nejdelší dochovaná hráz začíná u zastávky ČD v Petrovicích (RK) a končí u Třebechovic pod Orebem (HK). V období po třicetileté válce nastal úpadek místního rybníkářství a část vodních ploch zpuskla nebo byla přeměněna na polní a lesní půdu. Do dnešních časů se tu zachovalo sedm menších

rybníků o celkové ploše 12,92 hektarů.

Hráze byly osázeny duby (*Quercus sp.*) a rovněž okolí rybníků a část ploch po zaniklých rybnících bylo využito k pěstování listnatých stromů a to zejména dubů. Nejstarší z místních dosud rostoucích dubů je stár více než 550 let a nese jméno po výrazném majiteli zdejších rybníků „Haugvic“ (ČERVINKA 1990).

V současné době jsou plochy vlhkých listnatých lesů lužního typu narušeny tradiční výsadbou borovice lesní (*Pinus sylvestris*) a smrku obecného (*Picea abies*). I tam, kde se udržely porosty listnatých stromů jsou často prostoupeny náletem smrku. Mimo již v textu uvedené druhy dřevin lze v popisovaném území najít porosty vrby (*Salix sp.*), olše lepkavé (*Alnus glutinosa*), břízy bělokoré (*Betula pendula*) a jírovce maďalu (*Aesculus hippocastanum*). Ostatní dřeviny jsou zastoupeny ojedinele a pro charakter lokality nemají určující význam.

Věkovité, dnes již značně proschlé duby spolu s dalšími přestárlými listnáči vytváří ideální podmínky pro hnízdění datlovitých ptáků, kteří tu žijí v šesti druzích.

Metodika

K vyhledávání obsazených hnízdišť byla využita reakce strakapoudů prostředních na hlas vlastního druhu Hlas byl reprodukován pomocí magnetofonového přístroje o výkonu 6 W.

Ptáci na přehrávku nejlépe reagují v první polovině března a celý duben, kdy téměř ihned po spuštění přístroje přilétají nad zdroj hlasu. V jiných termínech mohou s reakcí na hlas váhat nebo, při olistěných korunách stromů, uniknou pozornosti (hlasový projev není vždy podmínkou).

Celý prostor byl s magnetofonem (použit přístroj Panasonic RQ - 2102) zkontrolován alespoň dvakrát, v časovém odstupu nejméně jednoho týdne, obsazené lokality byly navštíveny vícekrát. Při přehrávání hlasu, na pásce byl nahrán hlas tokajícího samce a vábení, je nezbytně nutné dodržet takovou vzdálenost mezi jednotlivými stanovišti, aby nemohlo dojít k „přetáhnutí“ již jednou zjištěného páru. Tato vzdálenost je různá a mění se podle profilu terénu. V případě pochybností je třeba zaměření obsazených lokalit opakovat znovu v jiný den.

Nejvhodnější doba pro využití hlasové nahrávky je časně ráno, i když v optimálních termínech reagují ptáci spolehlivě celý den. V ranních hodinách lze rovněž velmi často slyšet tokající ptáky i bez použití nahrávky. Počasí nemělo na reakce strakapoudů výrazný vliv.

Výsledky

Strakapoud prostřední byl v západní části Podorlicka u Týniště nad Orlicí poprvé zjištěn dne 7.5.1994, kdy jsem pozoroval jednoho ptáka. O rok později byla na stejné lokalitě nalezena obsazená dutina ve větvi dubu.

V roce 1997 bylo pomocí magnetofonové nahrávky v hnízdní době nalezeno na ploše 9 km² 11 obsazených lokalit, o rok později potom 12 lokalit na stejné ploše. Zjištěné počty odpovídají hustotě 1,22 respektive 1,33 páru na jeden km².

Stupeň průkaznosti hnízdění byl ve většině případů stanoven v kategorii C 4 – 5. Vyšší stupeň průkaznosti (D 14) se mi na vyhodnocované ploše v letech 1997 a 1998 podařilo prokázat pouze dvakrát. Dutiny byly umístěny v kmeni suché borovice cca 6 m nad zemí a v kmeni dosud rostoucího dubu cca 7 m nad zemí.

Celoroční pobyt ptáků na hnízdišti se mi u populace mezi Týništěm nad Orlicí (RK) a Třebechovicemi pod Orebem (HK) podařilo prokázat dvěma kontrolními odchvy vlastními kroužkovanci v místech hnízdního výskytu. K 352 663 kroužkován dne 15.12.1996, kontrolován dne 26. 4. 1998. K 353 693 kroužkován dne 3.4.1999, kontrolován dne 2.1.2000.

Mimo popsané území byl strakapoud prostřední stejnou metodou v hnízdní době zjištěn i na dalších čtyřech, dále uvedených místech v širším okolí Týniště nad Orlicí.

Černíkovice (RK) - hráz rybníka s duby, zjištěn jeden pár v roce 1998 a 1999. Rezervace Buky (PU) - porost starých buků, zjištěn jeden pár v roce 1999 a dva páry v roce 2000.

Prochory (UO) - hráz rybníka s duby, nalezena obsazená dutina v roce 1998, v roce 1999 nezjištěn.

Mokrý - bažantnice Machová (RK), les lužního typu s dubem, zjištěny tři páry v roce 1999.

Diskuse

Stanovit, zda zjištěné stavy strakapouda prostředního v severovýchodních Čechách u Týniště nad Orlicí a v jeho širším okolí jsou důsledkem šíření druhu směrem na severovýchod nebo zda byl dosud tento druh šplhavce pro svoji značnou podobu se strakapoudem velkým přehlížen nelze zcela přesně stanovit.

Hnízdní stavy na jihomoravských lokalitách, které považuje Chytil za extrémně vysoké (ŠŤASTNÝ et al. 1997) a některé nejnovější poznatky ornitologů z Pardubicka (LEMBERK in verb., PACLÍK in verb.) nasvědčují spíše postupnému obsazování vhodných lokalit v severovýchodních Čechách v průběhu devadesátých let dvacátého století.

O šíření druhu do našeho regionu informuje i sdělení manželů Štanclových, kteří strakapouda prostředního pozorovali v jimi kontrolovaném území (Bohdanečsko a okolí) pouze výjimečně, v červenci 1978 u Chlumce nad Cidlinou a v prosinci 1980 u Rohovládovy Bělé. Od roku 1990 do roku 1995 však již okroužkovali na zahradě v Rohovládově Bělé čtyři mladé strakapoudy prostřední, kteří pravděpodobně byli vyvedeni v blízkém okolí (ŠTANCL & ŠTANCLOVÁ 1997).

Souhrn

V severovýchodních Čechách mezi obcemi Týniště nad Orlicí a Třebechovicemi pod Orebem bylo v roce 1997 resp. 1998 v hnízdní době, pomocí magnetofonové nahrávky, zjištěno na ploše 9 km² jedenáct resp. dvanáct lokalit obsazených strakapoudem prostředním (*Dendrocopos medius*). Mimo to byli ptáci v hnízdní době stejným způsobem zjištěni na dalších čtyřech lokalitách v okolí.

Summary

Abundance of the Middle Spotted Woodpecker (*Dendrocopos medius*) was recorded in Eastern Bohemia near the towns of Týniště nad Orlicí and Třebechovice pod Orebem in 1997 and 1998 with the help of a tape record of the voice of the Middle Spotted Woodpecker. In an area of 9 km², 11 occupied localities were found in 1997 and 12 in 1998. Besides, the Middle Spotted Woodpecker was recorded by the same method in four other localities in the vicinity.

Literatura

HUDEC K. et al., 1983: Fauna ČSSR. Ptáci 3/I. *Academia, Praha*.

MUSÍLEK J., 1946: Ptactvo Pardubicka. *Pardubice*.

ŠTANCL L., ŠTANCLOVÁ H., 1987: Ptactvo Pardubicka II. - Bohdanečsko. *Krajské muzeum vých. Čech, Pardubice*.

ŠTANCL L., ŠTANCLOVÁ H., 1992: Strakapoud prostřední (*Dendrocopos medius*) a jeho výskyt na Bohdanečsku. *Panurus*, 8: 33-35.

ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V., HUDEC K., 1997: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 1985 - 1989. *H+H, Jinočany*.

ŠŤASTNÝ K., RANDÍK A., HUDEC K., 1987: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR 1973/77. *Academia, Praha*.

ČERVINKA L., 1990: Týnišťské rybníky - minulost a současnost, *Týnišťský zpravodaj 1990: leden, 5-6, únor, 7-9, březen, 14-16*.

ISBN 80-86046-53-2